

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

**Východiskový materiál za oblasť
práv osôb so zdravotným postihnutím**

**k Celoštátnej stratégii ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej
republike**

(schválené uznesením Výboru pre osoby so zdravotným postihnutím č. 36 zo dňa 28. januára 2014)

JUDr. Ján Richter
minister práce, sociálnych vecí a rodiny SR
predseda Výboru pre osoby so zdravotným postihnutím

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'JR', positioned to the right of the printed name and title.

Bratislava 2014

UZNESENIE
Výboru pre osoby so zdravotným postihnutím

č. 36
z 28. januára 2014

**k Východiskovému materiálu za oblasť práv osôb so zdravotným postihnutím
k Celoštátnej stratégii ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike**

číslo materiálu: 5825/2014-M_SSV
predkladateľ: Nadežda Šebová, členka výboru

Výbor pre osoby so zdravotným postihnutím

A. schvaľuje

- A.1 Východiskový materiál za oblasť práv osôb so zdravotným postihnutím k Celoštátnej stratégii ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike, ktorý vypracovala pracovná skupina pre prípravu a finalizáciu časti Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v SR týkajúcej sa práv osôb so zdravotným postihnutím

Preambula

Súčasný prístup k osobám so zdravotným postihnutím je založený na vytváraní podmienok pre praktické uplatňovanie ich práv, slobôd a povinností na rovnakom základe s ostatnými¹. K ľudsko-právnomu prístupu sa hlási aj Slovensko s pomerne dobre rozpracovanou národnou legislatívou týkajúcou sa zdravotného postihnutia a systémom verejných politík zameraných aj na podporu práv osôb so zdravotným postihnutím.

Podľa Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (ďalej len „Dohovor“) sa za *osoby so zdravotným postihnutím* považujú osoby s dlhodobými telesnými, mentálnymi, intelektuálnymi alebo zmyslovými postihnutiami, ktoré v interakcii s rôznymi prekážkami môžu brániť ich plnému a účinnému zapojeniu do spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými.

Rešpektovanie sociálnych a právnych východísk v prístupe k zdravotnému postihnutiu však v podmienkach Slovenska automaticky neznamená, že osoby s rozličnými druhmi a stupňami zdravotného postihnutia a ich rodiny nečelia určitým znevýhodneniam a prekážkam ich plnej participácie a uplatnenia v jednotlivých oblastiach života spoločnosti. Napriek pomerne priaznivej a rozpracovanej legislatíve pretrvávajú praktické problémy v oblasti prístupnosti (budov, priestranstiev, dopravy a informácií), dostupnosti kvalitnej zdravotnej či dlhodobej starostlivosti, rovnako problémy so získaním plnohodnotného zamestnania či systematickej verejnej podpory organizácií osôb so zdravotným postihnutím. Osobitným problémom je zneužívanie inštitútu zbavovania osôb so zdravotným postihnutím (najmä mentálnym) ich spôsobilosti na právne úkony, čo následne limituje ich možnosti uplatňovať si práva a slobody v bežnom živote.

Pre všetky uvedené a mnohé ďalšie dôvody je legitímne začleniť do Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike osobitnú časť venujúcu sa systému ochrany a podpory práv osôb so zdravotným postihnutím, ktorá sa má uplatňovať ako vo verejnom, tak v súkromnom sektore. Pri jej spracovávaní sa vychádza z princípu univerzálnej prospešnosti opatrení potrebných pre osoby so zdravotným postihnutím pre všetkých členov spoločnosti; princípu neodňateľného práva osôb so zdravotným postihnutím rozhodovať o veciach týkajúcich sa ich života („nič o nás bez nás“²) a z princípu mainstreamingu, t.j. zohľadňovania aspektov zdravotného postihnutia vo všetkých verejných politikách a procesoch ich implementácie. Princípy sa uplatňujú v rámci spoločenského dialógu medzi verejnými autoritami, organizáciami občianskeho sektora, inými odbornými inštitúciami a najširšou verejnosťou, na základe ktorého bola spracovaná aj táto časť Stratégie³.

1. Aktuálny stav

Slovenská republika vychádza pri úprave podmienok na ochranu a podporu ľudských práv osôb so zdravotným postihnutím z medzinárodných skúseností, odporúčaní a záväzkov. Východiskovým medzinárodným dokumentom v tejto oblasti boli *Štandardné pravidlá na vytváranie rovnakých príležitostí pre osoby so zdravotným postihnutím*, ktoré v roku 1993 prijalo Valné zhromaždenie OSN. Dokument sa stal základom pre vypracovanie *Národného*

¹ Postupne sa prekonávajú odosobnené a jednostranné obrazy vykresľujúce ľudí so zdravotným postihnutím buď ako žobrákov potrebujúcich neustálu pomoc, alebo naopak Batmanov, ktorých kvality a životné úspechy treba brať ako hrdinstvo (Radtke, P.: Between Beggar and Batman: The Image of People with Disabilities in the Media. In *European Disability Forum*, Bulletin, April-June 2003, p. 11-14).

² Heslo „Nothing about us without us“ bolo hlavným heslom Európskeho roka občanov so zdravotným postihnutím 2003.

³ Dňa 9.12.2013 sa uskutočnila verejná konzultácia (workshop) k príprave tejto časti Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike, ktorej výsledky boli zapracované do jej textu.

programu rozvoja životných podmienok občanov so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života, ktorý bol prijatý v roku 2001 a platil až do januára 2014.

Akčný plán Rady Európy na presadzovanie práv ľudí so zdravotným postihnutím a ich plnej účasti v spoločnosti si dal na roky 2006-2015 za cieľ zlepšenie kvality života ľudí so zdravotným postihnutím v Európe. Slúži ako praktický nástroj na rozvíjanie a uplatňovanie realizovateľných stratégií a politík členských štátov umožňujúcich plnú účasť ľudí so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života spoločnosti.

Dokument OSN Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím je prvým právne záväzným medzinárodným nástrojom v oblasti ľudských práv osôb so zdravotným postihnutím, ktorého zmluvnou stranou je aj Slovenská republika. Cieľom Dohovoru je presadzovať, ochraňovať a zabezpečovať plnohodnotný a rovný výkon ľudských práv a základných slobôd pre všetky osoby so zdravotným postihnutím a podporovať úctu k ich dôstojnosti bez akejkoľvek diskriminácie na základe zdravotného postihnutia. Pre Slovenskú republiku nadobudol Dohovor platnosť 25. júna 2010.

Po ratifikácii Dohovoru v roku 2010 sa EÚ stala 97. zmluvnou stranou Dohovoru a historicky prvým zoskupením štátov, ktoré k Dohovoru pristúpilo. EÚ prijala *Stratégiu Európskej únie pre oblasť zdravotného postihnutia na roky 2010 – 2020* (ďalej len „Stratégia EÚ“), ktorej cieľom je pomáhať pri praktickom vykonávaní Dohovoru na úrovni Európskej únie, ako aj na úrovni jednotlivých štátov.

Významným medzinárodným dokumentom je aj *Dohovor o ľudských právach a biomedicíne*, ktorého cieľom je chrániť dôstojnosť a identitu všetkých ľudí a zaručiť každému bez diskriminácie rešpektovanie jeho integrity a základných slobôd v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny.

Z hľadiska systémového riešenia otázok ochrany a podpory práv osôb so zdravotným postihnutím možno v národných podmienkach považovať za rozhodujúce prijatie *Národného programu rozvoja životných podmienok občanov so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života* (ďalej len „Národný program“) z roku 2001. Následne bol v roku 2004 prijatý *antidiskriminačný zákon* ustanovujúci zákaz diskriminácie aj z dôvodu zdravotného postihnutia, za ktorú sa považuje aj diskriminácia z dôvodu predchádzajúceho zdravotného postihnutia alebo diskriminácia osoby, u ktorej by na základe vonkajších príznakov bolo možné predpokladať, že ide o osobu so zdravotným postihnutím. Za diskrimináciu z dôvodu zdravotného postihnutia sa nepovažuje objektívne odôvodnené rozdielne zaobchádzanie, ktoré spočíva v ustanovení podmienky zdravotnej spôsobilosti na prístup k zamestnaniu alebo podmienky na výkon určitých činností v zamestnaní, ak to vyžaduje povaha tohto zamestnania alebo činnosti.

Plnenie jednotlivých opatrení Národného programu bolo vyhodnocované a aktualizované v 2-ročných intervaloch. Národný program platil až do januára 2014, kedy vláda SR schválila nový programový dokument pod názvom *Národný program rozvoja životných podmienok osôb so zdravotným postihnutím na roky 2014 – 2020*. Jeho základným cieľom je prostredníctvom definovaných úloh a opatrení zabezpečiť dosahovanie pokroku v oblasti ochrany a podpory práv osôb so zdravotným postihnutím uznaných Dohovorom. Na tvorbe dokumentu sa rovnovážne podieľali zástupcovia verejnej správy, rozličných odborných inštitúcií a v súlade s čl. 4 ods. 3 Dohovoru aj osoby so zdravotným postihnutím prostredníctvom zástupcov svojich reprezentatívnych organizácií.

Príprava a schválenie nového programového dokumentu korešponduje so záväzkami uvedenými v *Programovom vyhlásení vlády SR na roky 2012-2016*, v ktorom sa vláda SR zaviazala vytvárať optimálne podmienky pre implementáciu Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím vo všetkých oblastiach života osôb so zdravotným postihnutím, vrátane inštitucionálneho zabezpečenia procesu jeho implementácie a monitoringu.

2. Odporúčania medzinárodných monitorovacích orgánov

Dohovorom sa zriadil *Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím* (ďalej len „Výbor“), ktorému je každý zmluvný štát do dvoch rokov po nadobudnutí platnosti Dohovoru povinný predložiť komplexnú správu o opatreniach prijatých za účelom plnenia záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru a o pokroku, ktorý v tomto smere dosiahol. Ďalšie správy sa budú predkladať každé štyri roky, resp. vždy, keď o to Výbor pre práva osôb so zdravotným postihnutím požiada. SR ratifikovala aj *Opčný protokol k Dohovoru*, čím uznala právomoc Výboru pre práva osôb so zdravotným postihnutím prijímať a posudzovať oznámenia predložené osobami alebo skupinami osôb, ktoré tvrdia, že sú obeťami porušovania Dohovoru zo strany SR. Prešetrovanie oznámenia vyžaduje súčinnosť SR a jeho výsledkom sú pripomienky a odporúčania Výboru, ku ktorým sa musí následne SR vyjadriť, resp. na požiadanie musí podrobne opísať všetky opatrenia, ktoré prijala v súvislosti s prešetrovaním oznámenia v správe predkladanej Výboru.

Možnosť obrátiť sa na Výbor majú aj reprezentatívne organizácie osôb so zdravotným postihnutím prostredníctvom predkladania tieňových (alternatívnych) správ, v ktorých monitorujú podmienky života osôb so zdravotným postihnutím a porušovanie ustanovení Dohovoru.

Slovenská republika v roku 2012 podľa čl. 35 Dohovoru predložila Výboru *prvú východiskovú (komplexnú) národnú správu*, ktorá informuje aj o opatreniach prijatých na účel plnenia záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru a o pokroku, ktorý v tomto smere Slovenská republika dosiahla do dvoch rokov po nadobudnutí jeho platnosti. Poskytuje nielen podrobnú analýzu právnych noriem, ale aj analytické (štatistické) informácie a informácie o ukončených a prebiehajúcich aktivitách.

3. Inštitucionálne zabezpečenie

Uznesením vlády Slovenskej republiky č. 103 z 20. februára 2013 bol schválený návrh na zriadenie *hlavného kontaktného miesta pre problematiku vykonávania Dohovoru* (ďalej len „hlavné kontaktné miesto“), za ktoré bolo určené Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. V súvislosti s vytvorením hlavného kontaktného miesta boli na ostatných ministerstvách vytvorené tzv. *sekundárne kontaktné miesta* s určenou kontaktnou osobou, ktorá priamo spolupracuje s hlavným kontaktným miestom pri plnení jeho úloh. Medzi hlavné úlohy hlavného kontaktného miesta patrí najmä šíriť myšlienky a hodnoty Dohovoru, koordinácia medzi všetkými ministerstvami, orgánmi štátnej správy a orgánmi miestnej samosprávy, realizácia Národného programu, analýza súladu domácej legislatívy a praxe s Dohovorom, navrhovanie legislatívnych zmien a posudzovanie legislatívnych návrhov z hľadiska súladu s Dohovorom, spolupráca s domácimi a medzinárodnými organizáciami osôb so zdravotným postihnutím a medzinárodná spolupráca s OSN, EÚ, EK a inými medzinárodnými inštitúciami.

Ochrane ľudských práv, vrátane ľudských práv osôb so zdravotným postihnutím, sa v súčasnosti venuje aj *verejný ochranca práv* a *Slovenské národné stredisko pre ľudské práva*. Napriek rozsiahlym kompetenciám týchto inštitúcií sa však v súlade s čl. 33 ods. 2 Dohovoru ukazuje potreba vytvorenia špecifického inštitútu ochrany a podpory práv osôb so zdravotným postihnutím. Preto bol v roku 2013 spracovaný rámcový návrh na zriadenie *Úradu komisárov na ochranu ľudských práv*, ktorý bude vychádzať z rešpektovania Parížskych princípov tak, aby bolo postavenie komisárov v čo možno najvyššej miere nezávislé.

Ďalšou významnou inštitúciou, ktorá priamo ovplyvňuje postavenie osôb so zdravotným postihnutím, je *Výbor pre osoby so zdravotným postihnutím*, ktorý bol

zriadený uznesením vlády Slovenskej republiky ako stály odborný orgán a súčasť *Rady vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť* s osobitným zameraním na otázky týkajúce sa práv osôb so zdravotným postihnutím. Výbor dáva Rade podnety na zvýšenie úrovne podpory, ochrany a dodržiavania práv osôb so zdravotným postihnutím, spolupracuje s ministerstvami a inými ústrednými orgánmi štátnej správy, orgánmi miestnej a regionálnej samosprávy, mimovládnyimi organizáciami, vedeckými pracoviskami a akademickými inštitúciami v oblasti práv osôb so zdravotným postihnutím, podnecuje výskumnú činnosť, rozširovanie a efektívnu výmenu informácií, ako i tvorbu a rozširovanie zdrojov štatistických informácií v oblasti práv osôb so zdravotným postihnutím.

V rámci inštitucionálneho zabezpečenia ochrany a podpory ľudských práv osôb so zdravotným postihnutím sa uplatňuje *mechanizmus spolupráce* orgánov verejnej správy s reprezentatívnymi organizáciami osôb so zdravotným postihnutím. Vychádza sa zo záväzkov definovaných v čl. 4 ods. 3 Dohovoru, ktorým sa zavádza povinnosť verejných autorít dôsledne konzultovať s reprezentatívnymi organizáciami osôb so zdravotným postihnutím otázky týkajúce sa vytvárania a uplatňovania zákonodarstva a politik zameraných na vykonávanie Dohovoru.

4. Priority a úlohy do budúcnosti

4.1. Prístupnosť

Prístupnosť znamená zabezpečenie bezbariérového prístupu k fyzickému a sociálnemu prostrediu v rámci všetkých oblastí života spoločnosti, k informáciám, komunikácii, vrátane informačných a komunikačných technológií a systémov, ako aj k ďalším prostriedkom a službám dostupným alebo poskytovaným verejnosti. Prístupnosť je základnou podmienkou, aby mohli osoby so zdravotným postihnutím žiť nezávislý život a plne sa podieľať na všetkých aspektoch života.

K uplatňovaniu práv OZP v oblasti prístupnosti je potrebné:

- Legislatívne zabezpečiť prístupnosť a užívateľnosť fyzického a sociálneho prostredia, dopravy, informácií, komunikácie, vrátane informačných a komunikačných technológií a systémov, ako aj ďalších prostriedkov a služieb dostupných alebo poskytovaných verejnosti.
- Zaviesť monitorovacie a kontrolné mechanizmy, ktoré účinne zabezpečia uplatňovanie legislatívy týkajúcej sa všetkých aspektov prístupnosti v praxi. Pre účely monitoringu spracovať štandardy kvality a certifikačné systémy.
- Zabezpečiť, aby aj súkromné subjekty, ktoré poskytujú priestory, služby, tovary, informácie alebo programy dostupné alebo poskytované verejnosti, zohľadňovali všetky aspekty prístupnosti pre osoby so zdravotným postihnutím.
- Zaradiť požiadavku prístupnosti do súťažných podkladov pri verejnom obstarávaní.
- Uskutočňovať a podporovať výskum a vývoj univerzálneho navrhovania pri tvorbe architektúry, urbanizmu, krajinej architektúry, dizajnu produktov, webových stránok, ale aj pri tvorbe rôznych programov, metodík výučby, pri poskytovaní služieb a pod. Následne zabezpečiť, aby sa výsledky výskumu aplikovali v praxi.
- Začleniť univerzálne navrhovanie do učebných osnov a odbornej prípravy pre všetky relevantné profesie.⁴

⁴ ResAP(2001) Rezolúcia o zahrnutí princípov Univerzálneho navrhovania do učebných osnov všetkých profesií súvisiacich s tvorbou prostredia.

- Zabezpečiť zdieľanie výsledkov posudkovej činnosti v pripravovanom systéme elektronického zdravotníctva (eHealth) pre účely činnosti všetkých zainteresovaných subjektov.
- Zabezpečiť dostupnosť potrebných zdravotníckych a rehabilitačných služieb organizovaných najmä v rámci systému komunitných služieb.
- Podporovať koordinované/integrované sociálno-zdravotné služby pre odkázané osoby bez ohľadu na to, v akom prostredí žijú (domácom či pobytovom).

4.5. Vzdelávanie a odborná príprava

K uplatňovaniu práv OZP v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy je potrebné:

- Zabezpečiť nediskrimináciu osôb so zdravotným postihnutím pri uplatňovaní práva na vzdelanie a podporiť vymožitelnosť práv súvisiacich so vzdelávaním osôb so zdravotným postihnutím garantovaných legislatívou SR.
- Zaviest' inkluzívne vzdelávanie detí, mládeže a dospelých na všetkých stupňoch verejných a súkromných škôl, vrátane predškolskej prípravy, ako aj v rámci celoživotného vzdelávania.
- Zabezpečiť vyššiu mieru podpory individualizovaného prístupu pri vzdelávaní osôb so zdravotným postihnutím v rámci všeobecného systému vzdelávania.
- Zabezpečiť zamestnávanie dostatočného počtu špeciálnych pedagógov na školách a zvýšiť počet pedagógov, ktorí ovládajú posunkový jazyk alebo Braillovo písmo.
- Zaviest' Univerzálne navrhovanie do tvorby metodík výučby (Universal Design for Learning).
- Naďalej podporovať činnosť špeciálnych škôl, ktoré poskytujú základné vzdelanie deťom, ktoré nie sú zo závažných dôvodov vzdelávané inkluzívnou formou v rámci všeobecného systému vzdelávania.

4.6. Zamestnávanie

K uplatňovaniu práv OZP v oblasti zamestnávania je potrebné:

- Zabezpečiť nediskrimináciu osôb so zdravotným postihnutím pri uplatňovaní práva na prácu a podporiť vymožitelnosť práv súvisiacich so zamestnávaním osôb so zdravotným postihnutím garantovaných legislatívou SR.
- Zabezpečiť prístup k zamestnaniu vo verejnom a súkromnom sektore, podporu zamestnávania občanov so zdravotným postihnutím na otvorenom trhu práce, v chránených dielňach a na chránených pracoviskách, vrátane vytvárania podmienok pre prácu doma.
- Podporovať rozvoj schopností, znalostí a zručností zvyšujúcich zamestnatelnosť a podporujúcich udržanie sa v zamestnaní a rozvoj pracovnej kariéry osôb so zdravotným postihnutím.
- Poskytovať pomoc v prípade sporov z dôvodu nedodržania zásady rovnakého zaobchádzania v prístupe k zamestnaniu a v zamestnaní.

⁵ Medzinárodná klasifikácia funkčnej schopnosti, dizability a zdravia – MKF. Bratislava: EKO VYS, 2003. ISBN 80968689-1-8 (International Classification of Functioning, Disability and Health – ICF, WHO, Geneva, 2001, ISBN 92 4 154542 9)

International Classification of Functioning, Disability and Health, Children and Youth Version – ICF-CY, WHO, Geneva, 2007.

- Podporovať rozvoj a financovanie služieb sprostredkovania zamestnania pre osoby so zdravotným postihnutím.
- Poskytovať prípravu na zamestnanie a podporu rozvoja v zamestnaní osôb so zdravotným postihnutím formou komplexného a kontinuálneho systému, vrátane sociálneho poradenstva, sociálnej rehabilitácie a celoživotného vzdelávania.

4.7. Sociálna ochrana

K uplatňovaniu práv OZP v oblasti sociálnej ochrany je potrebné:

- Vytvárať podmienky na zabezpečenie primeraného príjmu osôb so zdravotným postihnutím a tých, ktorí im poskytujú starostlivosť na neformálnej báze, s cieľom dosahovania adekvátneho životného štandardu a možnosti participácie vo verejnom, ekonomickom, sociálnom a kultúrnom živote bez ohľadu na vek a prostredie v ktorom osoba so zdravotným postihnutím žije.
- Za účelom podpory sociálnej inklúzie efektívne prepájať programy podpory zamestnanosti a sociálnej ochrany osôb so zdravotným postihnutím a ich rodín.
- Organizovať programy služieb starostlivosti zamerané na oblasť bývania a opatrovania na deinštitucionalizovanej komunitnej báze, na princípe zdieľanej starostlivosti, ako súčasť posilňovania sociálneho kapitálu komunity.

4.8. Vonkajšia činnosť

K uplatňovaniu práv OZP v oblasti vonkajšej činnosti je potrebné:

- Zabezpečiť aktívnu participáciu SR v činnosti medzinárodných inštitúcií podporujúcich ochranu a podporu ľudských práv.
- Ochraňovať a podporovať ľudské práva osôb so zdravotným postihnutím v prijímateľských krajinách prostredníctvom účasti SR na rozvojovej pomoci.
- Podporovať účasť reprezentatívnych organizácií OZP na činnosti medzinárodných organizácií osôb so zdravotným postihnutím, zahraničných programoch či odborných podujatiach zameraných na problematiku práv osôb so zdravotným postihnutím a ich rodín.